

NIEMCY – DAJĄ RADE (?)

Wydarzenia nocy sylwestrowej z 31 grudnia 2015 r. wstrząsnęły Niemcami. Choć policja i władze miejskie Kolonii oraz innych miast zapewniały, że zabawa przebiega spokojnie, to już po kilku dniach stało się jasne, iż prawda jest diametralnie inna. Przestępstwa na tle seksualnym i masowe kradzieże dokonane przez przybyśców z Afryki i Bliskiego Wschodu tylko wzmogły wątpliwości co do konsekwencji polityki migracyjnej kanclerz Angeli Merkel. Polityka migracyjna, bezpieczeństwo wewnętrzne, tożsamość narodowa to tematy, które zdominowały niemiecki dyskurs publiczny w 2016 r. Inne kluczowe tematy to propozycje dotyczące reformy Unii Europejskiej (UE), Brexit i wybory prezydenckie w USA.

IMIGRACJA – BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE – TERRORYZM

W 2016 r. utrzymana została kontrola granic wprowadzona po niekontrolowanym napływie imigrantów w 2015 r. Wydarzenia sylwestrowej nocy stały się czynnikiem przyspieszającym ewolucję poglądów niemieckiego społeczeństwa na zagadnienie migracji i wzmagającym sceptycyzm wobec polityki migracyjnej rządu. Tendencje te uległy wzmocnieniu latem. Najpierw 18 lipca ubiegający się w Niemczech o status uchodźcy obywatel Afganistanu (bądź Pakistanu) dokonał zamachu w pociągu w okolicach Würzburga¹. 22 lipca obywatel Niemiec pochodzenia irańskiego zastrzelił w Monachium dziewięć osób. W tym przypadku policja wykluczyła motywy religijne bądź polityczne². 24 lipca doszło do zamachu w Ansbach; dokonał go 27-letni obywatel Syrii, którego wniosek o nadanie statusu uchodźcy został odrzucony³. Kolejny zamach nastąpił 19 grudnia, kiedy to obywatel Tunezji wjechał ciężarówką w rynek bożonarodzeniowy w Berlinie. Również on ubiegał się w Niemczech o status uchodźcy, a jego wniosek został odrzucony⁴. Jednak nie tylko zamachy

¹ „Investigators say that Würzburg attacker may not have been Afghan”, Deutsche Welle (dalej: DW) z 20 lipca 2016 r., <http://www.dw.com/en/investigators-say-that-w%C3%BCrzburg-attacker-may-not-have-been-afghan/a-19413884> (dostęp: 11.01.2017).

² M. Jaeger, „Ein Nachbar und Täter”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (dalej: FAZ) z 24 lipca 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/amoklauf-in-muenchen-wer-war-der-taeter-ali-david-s-14355395.html> (dostęp: 11.01.2017).

³ E. Lohse, „Eine Heiratsurkunde aus Syrien und Material für noch eine Bombe”, *FAZ* z 27 lipca 2016 r., s. 2.

⁴ K. Biermann, S. Mersch, K. Polke-Majewski, M. Stürzenhofecker, V. Völlinger „Wie ein Mensch zum Terroristen wird”, *Die Zeit* z 22 grudnia 2016 r., <http://www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2016-12/anis-amri-herkunft-hintergrund-mutmasslicher-attentaeter-berlin-anschlag/seite-2> (dostęp: 11.01.2017).

terrorystyczne, ale również regularnie pojawiające się w prasie informacje o przestępstwach różnej wagi popełnianych przez osoby ubiegające się o azyl szokowały w 2016 r. niemiecką opinię publiczną⁵. Potwierdziły się obawy przedstawicieli organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa z jesieni 2015 r., iż wraz z niekontrolowaną imigracją wzrasta zagrożenie terrorystyczne⁶. W odpowiedzi na wydarzenia z lata kanclerz Merkel przedstawiła 28 lipca 2016 r. tzw. plan dziewięciopunktowy. Przewiduje on łatwiejsze odsyłanie osób, których wnioski azylowe zostały odrzucone, „system wczesnego ostrzegania” wobec radykalizacji uchodźców czy też udział Bundeswehry w operacjach wewnątrz krajowych w przypadku dużych zamachów terrorystycznych⁷.

Wraz z rosnącym sprzeciwem społecznym wobec polityki migracyjnej kanclerz Merkel zaczęła wyraźniej artykułować jej zmianę. Na spotkaniu z deputowanymi CDU 1 września zapewniła, iż nie powtórzy się niekontrolowana imigracja z 2015 r., a celem rządu jest odesłanie tych, którzy nie uzyskali statusu uchodźcy⁸. Prezydent Joachim Gauck w pełni popierał politykę migracyjną kanclerz Merkel oraz nowe rozwiązania na rzecz poprawy bezpieczeństwa wewnętrznego zaproponowane przez ministra Thomasa de Maizière. Podobnie jak de Maizière sprzeciwił się pomysłom zakazu noszenia burki czy też likwidacji podwójnego obywatelstwa. Zapewnił również, iż Niemcy nie są „tonącym okrętem”⁹.

W swoim wystąpieniu w Bundestagu w listopadzie 2016 r. kanclerz Merkel przyznała, że terror „jest częścią codzienności naszych miast”¹⁰. Po grudniowym zamachu po raz kolejny zapewniła, że celem rządu jest poprawa bezpieczeństwa wewnętrznego¹¹.

Wzrost imigracji dał nowy impuls dyskusji nt. „co jest niemieckie?”. Według najnowszych danych już 20% mieszkańców Niemiec ma pochodzenie imigranckie¹². Przedmiotem obaw jest głównie napływ muzułmanów. Dyskusja sprowadza się do pytania, czy bycie Niemcem/Niemką to jedynie kwestia posiadania paszportu RFN oraz przestrzegania prawa, czy też pochodzenia oraz pewnego kodu kul-

⁵ Bundeskriminalamt, *Kriminalität im Kontext von Zuwanderung. Kernaussagen. Betrachtungszeitraum: 01.01. – 30.09.2016*, 2016, nr 3.

⁶ J. Riecker, „Die Risiken der Willkommenskultur”, *Neue Zürcher Zeitung* z 26 lipca 2016 r., s. 11.

⁷ T. Jungholt, „Ist Deutschland jetzt auch im «Krieg gegen den IS»?”, *Die Welt* z 28 lipca 2016 r., <https://www.welt.de/politik/deutschland/article157372580/Ist-Deutschland-jetzt-auch-im-Krieg-gegen-den-IS.html> (dostęp: 11.01.2017).

⁸ „Merkel: 2015 wiederholt sich nicht”, *FAZ* z 1 września 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/keine-wiederholung-von-fluechtlingskrise-2015-laut-angela-merkel-14416773.html> (dostęp: 11.01.2017).

⁹ „Deutschland ist kein sinkendes Schiff”, *FAZ* z 13 sierpnia 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/fluechtlingskrise/gauck-unterstuetzt-merkel-deutschland-ist-kein-sinkendes-schiff-14386757.html> (dostęp: 11.01.2017).

¹⁰ Deutscher Bundestag, *Plenarprotokoll 18/202, Stenografischer Bericht, 202. Sitzung*, Berlin, Mittwoch, den 23. November 2016, s. 20166.

¹¹ „Merkel kündigt rasche Konsequenzen an”, *FAZ* z 23 grudnia 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/anschlag-in-berlin/merkel-kuendigt-nach-amris-tod-rasche-konsequenzen-an-14589389.html> (dostęp: 11.01.2017).

¹² „Bevölkerung mit Migrationshintergrund”, Bundeszentrale für politische Bildung, 1 listopada 2016 r., <http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/61646/migrationshintergrund-i> (dostęp: 11.01.2017).

turowego. Badania Instytutu Allensbach przeprowadzone w 2016 r. pokazują, iż większość Niemców jest zwolennikami tego drugiego poglądu¹³. Obawy te sprostowały kanclerz Merkel do zapewnienia podczas wystąpienia w Bundestagu we wrześniu 2016 r., iż „Niemcy pozostaną Niemcami – ze wszystkim, co jest dla nas miłe i drogie”. Równocześnie podkreśliła, iż rząd robi wiele, aby przezwyciężyć kryzys migracyjny. Wskazała na uchwalenie dwóch pakietów azylowych, porozumienie z Turcją oraz wysiłki na rzecz integracji osób, które przybyły do Niemiec¹⁴.

Na skutek nasilenia imigracji (w 2015 r. napływ ludności oraz saldo migracji były najwyższe od 1992 r.)¹⁵ szybko rośnie liczba muzułmanów w Niemczech. Według danych BAMF ich liczba między majem 2011 r. a 31 grudnia 2015 r. wzrosła o 1,2 mln osób. Łącznie szacowana jest ona na 4,4–4,7 mln osób, co stanowi 5,4–5,7% mieszkańców Niemiec. Oznacza to, iż ponad 1/4 tej grupy to osoby „nowo przybyłe”. Równocześnie wspólnota muzułmańska stała się bardziej zróżnicowana. Dotychczas dominowali w niej przybysze z Turcji i ich potomkowie. O ile jeszcze w 2008 r. osoby te stanowiły 68%, o tyle 31 grudnia 2015 r. już tylko 51%¹⁶.

Przedstawiciele CSU przez cały rok (nieskutecznie) przekonywali kanclerz Merkel do wprowadzenia rocznego limitu napływu uchodźców w wysokości 200 tys. osób¹⁷. Zwracali uwagę, iż za uchodźcami przybędą rodziny, co znacznie zwiększy skalę imigracji¹⁸. Promowany przez rząd pogląd, iż najlepszą metodą integracji uchodźców z niemieckim społeczeństwem jest ich wejście na rynek pracy, poddawany jest weryfikacji. Od grudnia 2015 do listopada 2016 r. jedynie 34 tys. uchodźców z ośmiu najważniejszych pozaeuropejskich krajów pochodzenia podjęło pracę. Badacze rynku pracy twierdzą, iż jeśli za pięć lat 50% uchodźców będzie w stanie samodzielnie się utrzymać, będzie to sukces¹⁹.

POLITYKA WEWNĘTRZNA – SUKCESY AfD

W marcu 2016 r. odbyły się wybory do trzech parlamentów krajów związkowych: w Badenii-Wirtembergii, Nadrenii-Palatynacie i Saksonii-Anhalt. Sukces odniosła AfD, sceptyczna wobec polityki migracyjnej kanclerz Merkel, osiągając odpowiednio wyniki: 15,1%, 12,6% i 24,2%. Również we wrześniowych wyborach w dwóch kolejnych krajach związkowych – Meklemburgii-Pomorzu Przednim

¹³ T. Petersen, „Der deutsche Pass ist nicht genug”, *FAZ* z 22 września 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/allensbach-umfrage-zum-thema-nationalkultur-14446621.html> (dostęp: 11.01.2017).

¹⁴ A. Merkel, Deutscher Bundestag, *Stenografischer Bericht*. 186. Sitzung, 7.9.2016, *Plenarprotokoll 18/186*, s. 18418.

¹⁵ BAMF, *Migrationsbericht 2015*.

¹⁶ A. Stichs, *Wie viele Muslime leben in Deutschland?*, BAMF Working Paper, 14 grudnia 2016 r.

¹⁷ „Scheuer: Die Österreicher machen’s – also wir auch”, *FAZ* z 21 stycznia 2016 r., s. 2.

¹⁸ „Familiennachzug größeres Problem als neue Flüchtlinge”, *FAZ* z 26 grudnia 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/csu-politiker-singhammer-familiennachzug-groesseres-problem-als-neue-fluechtlinge-14591876.html> (dostęp: 11.01.2017).

¹⁹ „Nur ein Bruchteil der Flüchtlinge hat Jobs”, *FAZ* z 19 grudnia 2016 r., <http://www.faz.net/agenturmeldungen/dpa/nur-ein-bruchteil-der-fluechtlinge-hat-einen-job-14582239.html> (dostęp: 11.01.2017).

oraz w Berlinie – osiągnęła bardzo dobre rezultaty, uzyskując odpowiednio 20,8% i 14,2% poparcia²⁰.

Słabe wyniki w marcowych wyborach sprawiły, iż w ramach CDU zaczęła narastać opozycja wobec kanclerz Merkel. Członkowie „berlińskiego kręgu”, zrzeszającego konserwatywnych polityków CDU, do którego należą m.in. Wolfgang Bosbach i Erika Steinbach, ogłosili w maju 2016 r. manifest, zarzucając kanclerz Merkel, iż jej „dryf w lewo” jest przyczyną kłopotów partii. Polityka migracyjna jest tylko jego elementem. Politycy ci stwierdzili, iż modernizacja CDU sprawiła, że oddała ona miejsce na prawej stronie sceny politycznej AfD. Argumentowali, iż lęk przed „utratą przez Niemcy własnej tożsamości i zbyt wysokim odsetkiem obcokrajowców” opanował wielu obywateli i nie może być lekceważony. Manifest zakończyli stwierdzeniem: „Nie jesteśmy krajem muzułmańskim i takim nie będziemy”²¹. W styczniu 2017 r. na znak protestu przeciwko polityce kanclerz Merkel Erika Steinbach zadeklarowała odejście z CDU²². Wzrost znaczenia AfD sprawił, iż Merkel dostrzegła w tej partii groźnego konkurenta i we wrześniu 2016 r. zaapelowała o stworzenie wspólnego frontu wszystkich ugrupowań parlamentarnych przeciwko AfD²³.

W 2016 r. w dalszym ciągu popularnością cieszył się ruch PEGIDA (Patriotyczni Europejczycy przeciw Islamizacji Zachodu), który świętował dwa lata swojego istnienia. Choć liczba uczestników poniedziałkowych demonstracji spadła, to PEGIDA pozostała częścią niemieckiej sceny politycznej²⁴.

W tymże roku rząd opublikował programowy dokument odnośnie do obrony cywilnej. W związku z pojawiającymi się różnymi zagrożeniami po raz pierwszy od zakończenia zimnej wojny namawiano w nim obywateli do utrzymywania w domach zapasów żywności oraz wody pitnej²⁵. Minister de Maizière nie miał wątpliwości, iż jeśli Niemcy pragną pozostać „silnym państwem”, muszą dokonać centralizacji zwalczania zagrożeń bezpieczeństwa państwa²⁶.

W 2016 r. zapadły również decyzje co do obsady najważniejszych stanowisk w państwie. Z ubiegania się o reelekcję zrezygnował prezydent Gauck. Wspólnym

²⁰ *Stimmenanteile der AfD bei den jeweils letzten Landtagswahlen in den Bundesländern bis September 2016*, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/320946/umfrage/ergebnisse-der-afd-bei-den-landtagswahlen>.

²¹ O. Georgi, „CDU-Politiker fordern drastische Kurskorrektur von Merkel”, *FAZ* z 11 maja 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/cdu-abgeordnete-fordern-von-angela-merkel-kurskorrektur-14227105.html> (dostęp: 11.01.2017).

²² E. Steinbach, *...dann ist das nicht meine Partei. Warum ich die CDU verlasse*, 15 stycznia 2017 r., http://dynamic.faz.net/download/2017/pm_presse_erklaerung.pdf.

²³ „Merkel beschwört Einheit der Koalition gegen AfD”, *FAZ* z 7 września 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/angela-merkel-fordert-einheit-der-koalition-gegen-afd-14424232.html> (dostęp: 11.01.2017).

²⁴ A. Pawlak, „W Dreźnie demonstracje w drugą rocznicę powstania ruchu PEGIDA”, *DW*, 16 października 2016 r., <http://www.dw.com/pl/w-dre%C5%BAnie-demonstracje-w-drug%C4%85-rocznic%C4%99-powstania-ruchu-pegida/a-36053460> (dostęp: 11.01.2017).

²⁵ Bundesministerium des Innern, *Konzeption Zivile Verteidigung (KZV)*, Berlin 2016.

²⁶ T. de Maizière, „Leitlinien für einen starken Staat in schwierigen Zeiten”, *FAZ* z 3 stycznia 2017 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/innenminister-de-maiziere-leitlinien-fuer-einen-starken-staat-in-schwierigen-zeiten-14601852.html> (dostęp: 11.01.2017).

kandydatem CDU i SPD w wyborach prezydenckich w 2017 r. został dotychczasowy minister spraw zagranicznych Frank-Walter Steinmeier (SPD). Zgromadzenie Federalne dokonało jego wyboru na urząd prezydenta 12 lutego 2017 r. W listopadzie 2016 r. po wielu miesiącach spekulacji kanclerz Merkel zapowiedziała, iż po raz czwarty będzie się ubiegać o urząd kanclerza²⁷. Jej kandydaturę potwierdził zjazd CDU w Essen w grudniu. Pokazał jednak, iż nie cieszy się już ona bezwarunkowym poparciem w partii. Wbrew jej woli przegłosowany został wniosek mówiący o potrzebie likwidacji możliwości posiadania podwójnego obywatelstwa²⁸. Kandydatem SPD na kanclerza oraz nowym szefem partii został powracający do krajowej polityki Martin Schulz²⁹. Przyczynił się on do radykalnego wzrostu poparcia dla SPD, która po raz pierwszy od 2006 r. cieszy się większą popularnością aniżeli CDU/CSU³⁰.

GOSPODARKA – SUKCESY I ZAGROŻENIA

Niemiecka gospodarka w 2016 r. znajdowała się w dobrej sytuacji. Odnotowano wzrost PKB na poziomie 1,9%, co oznacza, że był on o pół punktu procentowego wyższy od średniej za ostatnie 10 lat. Za wzrost odpowiedzialne były głównie prywatne wydatki konsumpcyjne (+2%) oraz państwowe wydatki konsumpcyjne (+4,2%) związane przede wszystkim ze zwiększeniem liczby uchodźców. Wzrosły również inwestycje. Natomiast import rósł szybciej aniżeli eksport. Zatrudnionych w 2016 r. było 43,5 mln osób, co stanowiło najwyższą wartość od 1991 r. Dobra sytuacja gospodarcza znalazła odzwierciedlenie w stanie finansów publicznych, które zakończyły rok nadwyżką w wysokości 19,2 mln euro³¹. Minister finansów Wolfgang Schäuble zwracał uwagę, iż stabilności niemieckiej gospodarki zagrażają: Brexit, niestabilności systemu bankowego, starzejące się społeczeństwo oraz przewidywany wzrost stóp procentowych. Odpowiedzią Niemiec na te zagrożenia są stabilne finanse publiczne. Aktualne plany przewidują nadwyżkę budżetową do 2020 r., relacja dług publiczny–PKB w tym samym horyzoncie czasowym powinna spaść poniżej 60% PKB. Ta komfortowa sytuacja budżetowa pozwoli zwiększyć wydatki na pra-

²⁷ „Merkel tritt wieder an: »Entscheidung war alles andere als trivial«, DW, 20 listopada 2016 r., <http://www.dw.com/de/merkel-tritt-wieder-an-entscheidung-war-alles-andere-als-trivial/a-36418449> (dostęp: 11.01.2017).

²⁸ J. von Altenbockum, „Der Kanzlerwahlverein zeigt Risse“, *FAZ* z 7 grudnia 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/parteitag-in-essen-wofuer-steht-die-cdu-14563678.html> (dostęp: 11.01.2017).

²⁹ Schulz: „Dieses Land braucht eine neue Führung“, *FAZ* z 24 stycznia 2016 r., http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/sigmar-gabriel-tritt-nicht-als-spd-kanzlerkandidat-an-14744704.html?printPagedArticle=true#pageIndex_2 (dostęp: 27.01.2017).

³⁰ „Auch im Deutschlandtrend liegt die SPD jetzt vor der CDU“, *Die Welt* z 24 lutego 2017 r., <https://www.welt.de/politik/deutschland/article162327368/Auch-im-Deutschlandtrend-liegt-die-SPD-jetzt-vor-der-CDU.html> (dostęp: 25.02.2017).

³¹ Statistisches Bundesamt, *Deutsche Wirtschaft im Jahr 2016 weiter auf Wachstumskurs*, Pressemitteilung vom 12. Januar 2017 – 010/17; zob. „Flüchtlingskrise kostet mehr als 20 Milliarden Euro im Jahr“, *FAZ* z 27 stycznia 2017 r., <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/bundesfinanzministerium-fluechtlingskrise-kostet-mehr-als-20-milliarden-euro-im-jahr-14766733.html> (dostęp: 27.01.2017).

ce badawczo-rozwojowe, inwestycje w infrastrukturę oraz edukację³². Właśnie na brak tych inwestycji wskazywała część ekonomistów, argumentując, iż choć prognozy na 2017 r. pozostają optymistyczne, to tempo wzrostu gospodarczego w średniej perspektywie będzie spadać³³.

Pomimo sukcesów gospodarczych należy zwrócić uwagę na możliwe ochłodzenie w przyszłości stosunków gospodarczych z Chinami. Wśród niemieckich elit gospodarczych coraz większe są obawy przed przejęciem niemieckich firm dysponujących atrakcyjnymi technologiami przez firmy chińskie. W Ministerstwie Gospodarki i Energii dyskutowane są plany ściślejszej kontroli inwestycji spoza krajów UE³⁴. W stosunkach gospodarczych z USA dużym obciążeniem okazała się afera związana z fałszowaniem przez koncern Volkswagen danych dotyczących emisji spalin przez samochody z silnikiem Diesla³⁵.

POLITYKA ZAGRANICZNA I BEZPIECZEŃSTWA – NOWE WYZWANIA

W 2016 r. pozycja Niemiec i kanclerz Merkel w UE uległa osłabieniu. O ile jeszcze kilka lat temu uchodziła ona za przywódcę Europy, o tyle teraz znalazła się w trudnej sytuacji. Oprócz kryzysu migracyjnego UE musi zmierzyć się z Brexitem, przedłużającym się kryzysem strefy euro oraz asertywną polityką zagraniczną Rosji. Kraje Grupy Wyszehradzkiej oponowały przeciwko polityce migracyjnej i planom przymusowej relokacji uchodźców. Grecja, Francja i Włochy sprzeciwiały się polityce oszczędzania. Twarda postawa wobec negocjacji z Londynem została uznana przez część zwolenników pozostania przez Wielką Brytanię w UE za przyczynę opowiedzenia się przez większość brytyjskiego społeczeństwa za Brexitem. Jak pokazał sierpniowy maraton dyplomatycznych wizyt, podczas którego kanclerz Merkel spotkała się z 15 liderami państw członkowskich UE, Niemcy są jedynym państwem członkowskim zdolnym do zarządzania sytuacją polityczną w Europie, choć potrzebują sojuszników³⁶. Jednak podczas gdy kanclerz Merkel dyskutowała w Warszawie z liderami państw Grupy Wyszehradzkiej, grecki premier Alexis Tsipras zorganizował konkurencyjny szczyt państw śródziemnomorskich UE. W Berlinie odebrano to jako podważanie niemieckiego przywództwa w UE³⁷.

³² *Statement by Mr. Wolfgang Schäuble, Minister of Finance of the Federal Republic of Germany to the International Monetary and Financial Committee*, Waszyngton, 8 października 2016 r.

³³ M. Fratzscher, „Die goldenen Jahre sind vorbei”, *Der Tagesspiegel* z 28 grudnia 2016 r., s. 18.

³⁴ H. Ankenbrand, „Angst vor dem Ausverkauf”, *FAZ* z 15 grudnia 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/ausverkauf-deutscher-technologie-nach-china-14574702.html> (dostęp: 11.01.2017).

³⁵ P. Hornung, K. Riedel, „Die Angst um »Made in Germany«”, *Tagesschau.de* z 29 września 2016 r., <http://www.tagesschau.de/wirtschaft/vw-skandal-bundesregierung-101.html> (dostęp: 11.01.2017).

³⁶ G. Rachman, „Angela Merkel is indispensable but insufficient”, *Financial Times* z 29 sierpnia 2016 r., <https://www.ft.com/content/2d39d648-6b8b-11e6-ae5b-a7cc5dd5a28c> (dostęp: 11.01.2017).

³⁷ H. Foy, „Angela Merkel warns Brexit means ‘deep break’ in EU history”, *Financial Times* z 26 sierpnia 2016 r., <https://www.ft.com/content/ea805a48-6b8a-11e6-a0b1-d87a9fea034f> (dostęp: 11.01.2017).

Początkowa reakcja kanclerz Merkel na decyzję Brytyjczyków o Brexicie była wyważona. Twierdziła, iż opuszczenie UE nie musi być dla nich „szczególnie nieprzyjemne”³⁸. Z czasem jednak postawa Niemiec upodobniła się do postawy Francji. Kanclerz Merkel zapewniła, iż warunkiem zachowania dostępu do wspólnego rynku dla brytyjskich firm jest utrzymanie wszystkich „czterech wolności” w relacjach bilateralnych³⁹.

Również zwycięstwo Donalda Trumpa w wyborach prezydenckich w USA stało się dla niemieckich władz niemiłą niespodzianką. Minister obrony Ursula von der Leyen, odnosząc się do poglądów prezydenta elekta na rolę NATO, oświadczyła, iż „NATO to nie jest interes”, ale wspólnota wartości⁴⁰. Minister Steinmeier wyraził nadzieję, iż wybór ten nie spowoduje „poważnych zakłóceń w polityce międzynarodowej”⁴¹, a kanclerz Merkel, oferując prezydentowi elektowi współpracę, stwierdziła, iż może być ona nawiązana tylko na bazie wspólnych wartości⁴². Propagowana przez niego w kampanii wyborczej redukcja międzynarodowej aktywności USA i oczekiwanie większego zaangażowania partnerów z NATO we własną obronę wzbudziły w Niemczech poważne obawy. Coraz silniejsze było przekonanie, iż Niemcy będą musiały zwiększyć swoją aktywność międzynarodową. Wyrażali je nie tylko wysocy urzędnicy, tacy jak prezydent Gauck⁴³, lecz także przedstawiciele istotnych kręgów opiniotwórczych, np. Volker Perthes (dyrektor Stiftung Wissenschaft und Politik)⁴⁴. Redaktor wpływowej *Frankfurter Allgemeine Zeitung* Berthold Kohler zastanawiał się w komentarzu redakcyjnym, czy nie będzie konieczne stworzenie niemieckich sił jądrowych, aby zrównoważyć wycofanie się USA z Europy⁴⁵.

W odpowiedzi na wynik referendum w Wielkiej Brytanii niemieckie ministerstwo spraw zagranicznych 25 czerwca zorganizowało spotkanie ministrów spraw zagra-

³⁸ S. Wagstyl, „Angela Merkel: Crunch time for Europe’s crisis manager”, *Financial Times* z 12 lipca 2016 r., <https://www.ft.com/content/e2a56790-4511-11e6-9b66-0712b3873ae1> (dostęp: 11.01.2017).

³⁹ „Angela Merkel urges German firms to back tough stance in Brexit talks”, *The Guardian* z 5 października 2016 r., <https://www.theguardian.com/politics/2016/oct/05/angela-merkel-takes-significantly-tougher-brexit-stance> (dostęp: 11.01.2017).

⁴⁰ „Eine Wertegemeinschaft, kein Geschäft”, *Die Zeit* z 11 listopada 2016 r., <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2016-11/nato-ursula-von-der-leyen-wertegemeinschaft-kein-geschaeft-buendnistreue> (dostęp: 11.01.2017).

⁴¹ „Ich will nichts schönreden, vieles wird schwierig”, *Die Zeit* z 9 listopada 2016, <http://www.zeit.de/politik/ausland/2016-11/bundesregierung-reaktionen-deutschland-donald-trump-wahl> (dostęp: 11.01.2017).

⁴² *Pressestatement von Bundeskanzlerin Merkel zum Ausgang der US-Präsidentschaftswahl am 9. November 2016*, <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Mitschrift/Pressekonferenzen/2016/11/2016-11-09-statement-merkel-us-wahlen.html> (dostęp: 11.01.2017).

⁴³ „Gauck besorgt über Folgen des Trump-Siegs”, *Die Welt* z 26 listopada 2016 r., <https://www.welt.de/politik/deutschland/article159777461/Gauck-besorgt-ueber-Folgen-des-Trump-Siegs.html> (dostęp: 11.01.2017).

⁴⁴ V. Perthes, „Trump und die internationalen Beziehungen”, *Handelsblatt* z 15 listopada 2016 r., <http://www.handelsblatt.com/politik/international/us-wahl-ein-gastbeitrag-trump-und-die-internationalen-beziehungen/14843406.html> (dostęp: 11.01.2017).

⁴⁵ B. Kohler, „Das ganz und gar Udenkbare”, *FAZ* z 27 listopada 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/wahl-in-amerika/nach-donald-trump-sieg-deutschland-muss-aussenpolitik-aendern-14547858.html> (dostęp: 11.01.2017).

nicznych sześciu państw założycieli UE⁴⁶, a minister Steinmeier wraz z francuskim odpowiednikiem ogłosili 27 czerwca wspólny dokument, w którym opowiedzieli się za: (1) poprawą bezpieczeństwa UE; (2) stworzeniem „stabilnych i wspólnotowych ram dla przezwyciężenia kryzysu migracyjnego i uchodźczego” przez przyjęcie Europejskiej Polityki Azylowej, Uchodźczej i Migracyjnej; oraz (3) wsparciem dla europejskiej gospodarki i podjęciem kroków na rzecz ukończenia budowy unii walutowej⁴⁷. Dokument ten był przejawem koncepcji „twardego rdzenia”, której kanclerz Merkel tradycyjnie się sprzeciwiała. Jednak również ona dostrzegła jej zalety podczas nieformalnego szczytu głów państw i rządów państw UE na Malcie w lutym 2017 r.⁴⁸

We wrześniu ministrowie obrony Niemiec i Francji przedstawili wspólną propozycję pt. „Odnowa WPBiO. W kierunku kompleksowej, realistycznej i wiarygodnej obrony w UE” mającą na celu wzmocnienie europejskiej solidarności i zdolności obronnych. Choć podkreślali oni, iż obrona należy do kompetencji państw członkowskich, to „pogłębienie” współpracy jest koniecznością. Propozycje zakładały wsparcie wojskowych misji WPBiO, rozwój zdolności wojskowych i europejskiej współpracy w dziedzinie obronności oraz konkretnego wsparcia dla europejskiego przemysłu obronnego. Powinien on uzyskać strategiczną autonomię, być konkurencyjny i innowacyjny. Niemcy i Francja proponują, aby współpraca ta odbywała się w ramach stałej współpracy strukturalnej (art. 42 Traktatu o UE)⁴⁹.

Minister Steinmeier podkreślił w swym wystąpieniu 29 sierpnia 2016 r., otwierając konferencję ambasadorów, że UE potrzebuje jasno wyznaczonego kierunku rozwoju. Jako przykład jej skuteczności podał porozumienie z Turcją w sprawie ochrony zewnętrznej granicy UE (filary polityki Niemiec wobec napływu imigrantów). Wskazał, iż w obecnej sytuacji niemiecka polityka zagraniczna powinna skoncentrować się na trzech obszarach: (1) aktywna polityka zarządzania kryzysami; (2) kluczowe zagadnienia przyszłego porządku międzynarodowego (kontrola zbrojeń, polityka kulturalna, edukacja, ład gospodarczy); (3) zjednoczona i silna Europa. Zadeklarował, że UE jest i pozostanie centralnym punktem odniesienia dla niemieckiej polityki zagranicznej. Opowiedział się za „bardziej elastyczną Unią”, w której państwa gotowe do silniejszej integracji nie będą musiały czekać na te bardziej sceptyczne. Odwołał się do swojego artykułu na łamach *Foreign Affairs*, w którym określił Niemcy jako *reflective power*⁵⁰.

⁴⁶ *Nach britischem Referendum: Intensive Beratungen mit osteuropäischen Partnern*, 27 czerwca 2016 r., http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Europa/Aktuell/160627_EURef_Osteuropa.html (dostęp: 11.01.2017).

⁴⁷ J.M. Ayrault, F.W. Steinmeier, *Ein starkes Europa in einer unsicheren Welt*, <http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/736264/publicationFile/217587/160624-BM-AM-FRA-DL.pdf> (dostęp: 11.01.2017).

⁴⁸ P. Müller, „Merkel setzt auf ein Europa verschiedener Geschwindigkeiten”, *SpiegelOnline* z 4 lutego 2017 r., <http://www.spiegel.de/politik/ausland/angela-merkel-setzt-auf-ein-europa-mehrerer-geschwindigkeiten-a-1133158.html> (dostęp: 27.02.2017).

⁴⁹ Bundesministerium der Verteidigung, *Erneuerung der GSVP. Hin zu einer umfassenden, realistischen und glaubwürdigen Verteidigung in der EU*, 2016.

⁵⁰ „Verantwortung, Interessen, Instrumente” – Rede von Außenminister Frank-Walter Steinmeier bei der Eröffnung der Botschafterkonferenz 2016, 29 sierpnia 2016 r., http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Reden/2016/160829_BM_Boko.html (dostęp: 27.01.2017).

W 2016 r. została wydana „biała księga”, która stanowi programowy dokument niemieckiej polityki bezpieczeństwa. Zastąpiła ona analogiczną publikację z 2006 r. „Biała księga” 2016 jest konsekwencją zainicjowanej podczas monachijskiej konferencji bezpieczeństwa w 2014 r. dyskusji nad kształtem niemieckiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Wskazano, iż interesy niemieckiej polityki bezpieczeństwa nie uległy większym zmianom. Wśród nowości zauważyć należy jedynie zainteresowanie Niemiec odpowiedzialnym postępowaniem z zasobami nieodnawialnymi. Podkreślono wzrost zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa ze strony terrorystów, cyberataków oraz prawdopodobieństwa konfliktów międzypaństwowych i hybrydowych. Nowością jest, iż Rosja postrzegana jest jako „wyzwanie” i państwo stawiające „otwarcie europejski porządek pokojowy pod znakiem zapytania”. Podkreślono wartość kolektywnych gwarancji bezpieczeństwa oraz rozwoju WPBiO i NATO. Pomimo prezentowanego przywiązania do rozwiązań multilateralnych wskazano również na użyteczność współpracy *ad hoc* w przewyżnianiu kryzysów międzynarodowych. Dokument ten zakłada wzrost wydatków Niemiec na obronę w długiej perspektywie do poziomu 2% PKB z obecnego 1,2%⁵¹.

POLSKA. PARTNER TRUDNY, LECZ POŻĄDANY

W 2016 r. świętowano 25. rocznicę podpisania Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy. W trakcie obchodów przewidziano liczne wydarzenia o charakterze politycznym, kulturalnym i społecznym⁵². Jak określił minister Steinmeier tuż przed udaniem się do Polski w 2016 r., była to wizyta „u przyjaciół, dobrych sąsiadów i bliskich europejskich partnerów”. Wyraził również nadzieję na kontynuację dobrej współpracy⁵³. Była to pierwsza wizyta od zmiany rządu w Polsce w 2015 r. Jej tematami były sytuacja na Ukrainie, kryzys strefy euro, kryzys migracyjny oraz referendum w Wielkiej Brytanii⁵⁴. Pomimo jej dobrej atmosfery, podobnie jak podczas pobytu premier Beaty Szydło w lutym w Berlinie, widoczne pozostały różnice zdań między oboma rządami w kluczowych sprawach polityki europejskiej. Pierwsza to kryzys migracyjny. Polska zdecydowanie sprzeciwia się przymusowej relokacji uchodźców (kwoty), która cieszy się poparciem rządu Niemiec. Również budowa gazociągu Nord Stream II została skrytykowana przez polską premier. W czasie rozmów poruszono

⁵¹ Bundesministerium der Verteidigung, *Weißbuch zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*, 2016.

⁵² *Jubiläumsjahr 25 Jahre deutsch-polnischer Nachbarschaftsvertrag*, 14 stycznia 2016 r., http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Meldungen/2016/160114_Dt_Pol_Nachbarschaftsvertrag.html (dostęp: 11.01.2017).

⁵³ F.W. Steinmeier, *Deutschland und Polen: „Gemeinsam den Weg der letzten 25 Jahre fortsetzen”*, 21 stycznia 2016 r., http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Interviews/2016/160121-BM-Gazeta_Wyborcza.html (dostęp: 11.01.2017).

⁵⁴ *Steinmeier in Polen: „Deutsch-polnische Beziehungen zu wertvoll, um sie zur Spielmasse von Tagespolitik werden zu lassen”*, http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Aktuelle_Artikel/Polen/160122_Steinmeier_in_Polen.html (dostęp: 11.01.2017).

także zagadnienie nauki języka polskiego w Niemczech⁵⁵. Niemieccy obserwatorzy europejskiej sceny politycznej twierdzą, iż jednym ze skutków polityki otwartych drzwi jest utrata zaufania do Niemiec w stolicach państw Europy Środkowo-Wschodniej, które w latach dziewięćdziesiątych budował kanclerz Helmut Kohl, a następnie przez wiele lat kanclerz Merkel⁵⁶.

Podczas Forum Polsko-Niemieckiego 19 kwietnia minister Steinmeier wskazał trzy zadania dla „polsko-niemieckiej wspólnoty odpowiedzialności”: (1) wsparcie dla Ukrainy w realizacji reform; (2) stabilizację południowego sąsiedztwa UE i (3) wzmocnienie bezpieczeństwa w Europie dzięki umocnieniu NATO⁵⁷. We wspólnym oświadczeniu ministrów spraw zagranicznych Polski i Niemiec z okazji 25. rocznicy podpisania traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy podkreślono wolę „obydwu rządów do kontynuacji intensywnego partnerskiego dialogu we wszystkich kwestiach bilateralnych, europejskich i międzynarodowych”⁵⁸. Istotnym wydarzeniem było przedstawienie przez ministrów spraw zagranicznych obu państw pierwszego z czterech tomów polsko-niemieckiego podręcznika do nauki historii pt. *Europa – nasza historia*⁵⁹.

Nakreślona w 2015 r. przez kanclerz Merkel polityka otwartych drzwi zdominowała życie polityczne w Niemczech. Po raz pierwszy jej działalność budzi tak wielkie kontrowersje i negatywne komentarze. Wywołała ona sprzeciw wśród najbliższych partnerów i koalicjantów. Dotyczy to głównie państw Europy Środkowo-Wschodniej, ale również np. Austrii. Także Francja nie wcieliła w życie polityki otwartych drzwi. Fakt, że prezydent Niemiec musi zapewniać, iż nie są one „tonącym okrętem”, nie świadczy dobrze o kondycji państwa.

Podkreślano, iż CDU pod kierownictwem Merkel zrezygnowało z konserwatywnych elementów swojego programu, a jej polityka migracyjna stała się podstawą sukcesów wyborczych AfD. Będzie ona na pewno istotnym tematem kampanii wyborczej przed wyborami do Bundestagu w 2017 r. Choć do czasu ogłoszenia ich wy-

⁵⁵ G. Gnauck, „Szydło sucht Harmonie – und schaufelt neue Gräben”, *Die Welt* z 12 lutego 2016 r., <https://www.welt.de/politik/ausland/article152191765/Szydlo-sucht-Harmonie-und-schaufelt-neue-Graeben.html> (dostęp: 11.01.2017).

⁵⁶ B. Kohler, „Ein verlorener Ruf”, *FAZ* z 26 sierpnia 2016, <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/europa/kommentar-ein-verlorener-ruf-14407049.html>. (dostęp: 11.01.2017).

⁵⁷ *Rede von Außenminister Frank-Walter Steinmeier zur Eröffnung des Deutsch-Polnischen Forums in Warschau*, 19 kwietnia 2016 r., http://www.auswaertiges-amt.de/sid_823D232C0708828E5AEA7F46D1435284/DE/Infoservice/Presse/Reden/2016/160419_BM_Dt_Pol_Forum.html (dostęp: 11.01.2017).

⁵⁸ *Wspólne oświadczenie ministrów spraw zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec z okazji 25. rocznicy podpisania Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*, http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/735888/publicationFile/217418/160622-DEU-POL_Regierungskonsultationen-POL.pdf (dostęp: 11.01.2017).

⁵⁹ *Rede von Außenminister Frank-Walter Steinmeier zur Vorstellung des deutsch-polnischen Geschichtsbuchs an der Robert Jungk-Oberschule*, 22 czerwca 2016 r., http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Reden/2016/160622-BM_DEU-POL_Geschichtsbuch.html (dostęp: 11.01.2017).

ników nie należy spodziewać się otwartych sporów w CDU, to w razie słabych rezultatów może dojść do politycznego trzęsienia ziemi.

Brexit, wybór Donalda Trumpa na urząd prezydenta USA oraz asertywna polityka zagraniczna Rosji stanowią nowe wyzwanie dla niemieckiej polityki zagranicznej. Pomimo kilku emocjonalnych wypowiedzi po ogłoszeniu wyników wyborów w USA niemiecki rząd stara się postępować ostrożnie i w sposób wyważony.

Minister Steinmeier wielokrotnie podkreślał, iż oczekiwania wobec Niemiec są sprzeczne. Niektóre państwa domagają się od nich większego zaangażowania, inne boją się niemieckiej hegemonii w Europie. W tej sytuacji wdrażanie zmian w niemieckiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa staje się zadaniem nie tylko trudnym, lecz także koniecznym.

GERMANS CAN MAKE IT (?)

In 2016, the German public discourse was dominated by the topics of migration policy, internal security, and national identity. The EU lost quite a bit of its faith in Germany because of the country's migration policy. The same policy can also bring AfD to power. Faith in Chancellor Merkel also dwindled in Germany and abroad.

What is more, Germany faces new challenges as well: Brexit, Donald Trump's victory, and Russia's assertive foreign policy, which make changes in German foreign and security policies necessary. Although Germany remains the strongest and most important country in the EU, its position becomes difficult due to the new challenges and unsolved older crises.

Keywords: Germany, AfD, migrations, refugees, CSDP, NATO, CDU, Merkel, Steinbach

Słowa kluczowe: Niemcy, AfD, migracje, uchodźcy, WPBiO, NATO, CDU, Merkel, Steinbach